

The position of proxy wars in the security strategy of Saudi Arabia in the Middle East region

Mohammad Hares Moqim¹

Vahid Sinaee²

Seyed Ahmad Fatemi Nejad³

Fatemeh Mahroug⁴

Received: 2024-11-10

Revised: 2025-04-17

Accepted: 2025-04-24

Available Online: 2025-07-16

How to cite this article:

Hares Moqim, M., Sinaee, V., Fatemi Nejad, A., & Mahroug, F. (2025). The position of proxy wars in the security strategy of Saudi Arabia in the Middle East region, *Iranian Research Letter of International Politics*, 13 (02), 281 - 299 .(in Persian with English abstract)
<https://doi.org/10.22067/irlip.2025.90715.1587>

1- Introduction

With the US military attack on Iraq in 2003, the issue of proxy actors become widely used in Middle Eastern political literature and proxy wars become a common and common phenomenon in regional politics. Proxy warfare can be considered a collaborative battle in which a degree of strategic and operational cooperation and assistance is observed between organized and irregular. In a proxy war, instead of directly engaging in battle with each other, the actors or states involved try to disable the enemy or exert maximum pressure on it by providing political, military, economic and media support to governments or governmental and non-governmental groups aligned with them.

Security strategy is one of the most fundamental aspects of a country's foreign policy and a factor in the survival and durability of governments. The security strategy of governments is influenced by numerous factors, including ideological and geopolitical competitions. The Middle East region is one of the most sensitive regions in the world from a strategic, geopolitical and ideological perspective. In this region, after September 11, proxy actors have emerged alongside national actors, exacerbating regional crises and war. The military operations against Iraq, the formation of the shia government in Baghdad, the beginning of the Arab Spring and its developments and the crises in Syria and Yemen have become turning points in the history of the region. The dominance of the Hobbesian atmosphere in the region has pushed actors towards self-help, power maximization, regional dominance, coalition building, confrontation and support for proxy actors for the sake of their own security. Saudi Arabia, one of the leading players in the region, has launched a proxy war after the formation of the shia government in Iraq to maximize power, change the balance

1. PhD candidate of political science Department of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad.
2. Associate Professor of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad (Corresponding Author) sinaee@um.ac.ir
3. Associate Professor of International Relations, Department of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad.
4. Assistant Professor of International Relations, Department of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad.

of power and gain supremacy in the Middle East. The present study, using the teachings of aggressive realism, answers the question, "What is the place of proxy wars in Saudi Arabia's security strategy?" Based on the research hypothesis, "It seems that Saudi Arabia maintains the balance of power and gains superiority over Iran by resorting to the percentage of groups and proxy wars."

2-Theoretical framework

The theoretical framework of this article is aggressive realism. This theory is a branch of realism developed and expanded by John Mearsheimer. Aggressive realism emphasizes power maximization the military dimension of security, the permanent increase in military power, superior power, hegemony, the anarchic nature of the world system and the security conundrum. The most important axes of aggressive realism are: Great powers are the main players in the international system and all players have some degree of aggressive power. The fundamental and primary goal of states is survival. States can never be aware of the intentions and purposes of other states. The actors of the international system are rational actors.

3-Methodology

This research by adopting an in-depth descriptive approach focuses on analyzing and understanding the position of effective variables in the research. The data in this article were collected and analyzed using library, document, electronic and reliable sources.

4-Discussion

Saudi Arabia's security strategy is the main aspect of the country's foreign policy and a factor in its survival, maintaining national security and securing its strategic interests. The foundations of this security strategy are: leading the Arab world, confronting opposing currents in the Arab world, cooperating and aligning with the west, increasing military power, normalizing relations with Israel, confronting Iran's regional influence, supporting activists and proxy wars and gaining regional dominance. From the perspective of aggressive realism, the Middle East region is one of the most challenging, crisis-prone and anarchic regions. Based on the components of this theory, to maximize power, survival, superiority, leadership, security and combat Iran's regional influence, Saudi Arabia is forced to influence, network, support groups and wage proxy wars in the region. The application of this strategy is clearly evident and manifest in the political arenas of Iraq, Syria and Yemen.

5-Conclusion

Saudi Arabia supported proxy groups in Iraq against its rivals and enemies with the aim of changing the balance of power, expanding influence and involving aligned actors in the power structure. In Yemen, based on ideological and geopolitical tendencies, the war was fought with the aim of maintaining the balance of power in support of the Mansour Hadi government to continue its dominance in the Bab al-Mandab Strait and prevent Iranian influence. In the Syrian crisis, in response to Iranian influence and the Assad regimes 'misalignment, it called for the removal of her government, control of the resistances communication routes and the formation of a government aligned with itself. As a result, supporting proxy groups and their operations has been the fundamental and main tool for Saudi Arabia to confront and confront the power situation in the region until 2023, change the balance of power, expand influence and gain regional power supremacy.

Keyword: Saudi Arabia, Proxy war, Security strategy, Middle East.

جایگاه جنگ‌های نیابتی در راهبرد امنیتی عربستان سعودی در منطقه خاورمیانه

محمد حارث مقیم^۱

وحید سینایی^۲

سید احمد فاطمی نژاد^۳

فاطمه محروق^۴

چکیده

راهبرد امنیتی مجموعه‌ای از گفتارها، رویکردها، تکنیک‌ها، نگرش‌ها، جهت‌گیری‌ها و اقدامات یک کشور در پیوند با سایر بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است. راهبرد امنیتی به عنوان بخش مهمی از سیاست خارجی، تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله رقابت‌های ایدئولوژیک، ژئوپلیتیک، حضور بازیگران منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و کنشگران نیابتی شکل می‌گیرد. این پژوهش با تمرکز بر عربستان سعودی به عنوان یکی از بازیگران اصلی منطقه خاورمیانه، در صدد شناخت جایگاه جنگ‌های نیابتی در راهبرد امنیتی عربستان سعودی در منطقه خاورمیانه است. به نظر می‌رسد که عربستان سعودی با توسل به جنگ‌های نیابتی در صدد حفظ موازنه قوا و کسب برتری منطقه‌ای در برابر ایران است. برای آزمون این فرضیه از چارچوب نظری واقع‌گرایی ته‌اجمی و روش توصیف عمیق استفاده و داده‌های پژوهش از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی گردآوری شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که جنگ‌های نیابتی نقش محوری در راهبرد امنیتی ریاض داشته و این کشور با پشتیبانی از کنشگران نیابتی مانند احرار الشام، جبهه النصره و جیش الفتح تلاش نموده است تا موازنه قوا و برتری منطقه‌ای را به نفع خود تغییر دهد. عراق، سوریه و یمن نمونه‌هایی از کاربست این رویکرد بوده که در آن‌ها ریاض به طور مستقیم و غیرمستقیم به جنگ‌های نیابتی متوسل شده است.

کلیدواژه‌ها: جنگ نیابتی، عربستان سعودی، راهبرد امنیتی، خاورمیانه

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد haresmoqim@gmail.com

۲. دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران (نویسنده مسئول) sinaee@um.ac.ir

۳. دانشیار روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران.

۴. استادیار روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران.

۱. مقدمه

با ورود آمریکا به عراق موضوع کنشگران نیابتی در ادبیات سیاسی خاورمیانه کاربرد وسیعی پیدا کرد و جنگ‌های نیابتی به پدیده متعارف و متداول در سیاست منطقه‌ای مبدل گردید. جنگ نیابتی عبارت از مشارکت در مخارج نبرد به منظور کاهش هزینه‌های آن برای مالیات دهندگان، رهبران، سیاست‌مداران، ارتش و در نهایت دولت‌ها است. جنگ نیابتی را می‌توان نبرد مشارکتی تلقی نمود که در آن درجه‌ای از همکاری و همیاری راهبردی و عملیاتی میان کنشگران منظم و نامنظم مشاهده می‌گردد. در جنگ نیابتی، بازیگران یا دولت‌های درگیر به جای این‌که به صورت مستقیم وارد نبرد با یکدیگر شوند با پشتیبانی‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی، رسانه‌ای و تسلیحاتی از دولت‌ها یا گروه‌های دولتی و غیردولتی دیگری که با دولت مقابل یا هم‌پیمانان خود در نبرد هستند، برای ناتوان‌سازی دشمن یا فشار حداکثری بر آن می‌کوشند. در حقیقت، به دلیل هزینه‌های انسانی، مالی، سیاسی و فشار افکار عمومی که در جنگ وجود دارد تلاش می‌نمایند از طریق پشتیبانی گروه‌ها و دولت‌های ثالث به رقبا و دشمنان خود ضربه مهلک زده و از منافع ملی، منطقه‌ای و جهانی خود با هزینه کمتری پاسداری کنند. از این رو جنگ نیابتی یکی از ابزارهای کم‌هزینه و پراهمیت در کسب برتری، هژمونی و تحقق راهبرد امنیتی دولت‌ها در منطقه و جهان است.

راهبرد امنیتی یکی از بنیادی‌ترین وجوه سیاست خارجی یک کشور و عامل بقا و دوام دولت‌هاست. اهداف، منافع ملی، ارزش‌های ملی، باورها و رفتار تصمیم‌گیرندگان نقش اساسی در گزینش راهبرد امنیتی دارد. راهبرد امنیتی دولت‌ها تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله رقابت‌های ایدئولوژیک، ژئوپلیتیک، جمعیت، حضور بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، افزایش تسلیحات، بیشینه‌سازی قدرت، منابع طبیعی، موقعیت راهبردی و کنشگران نیابتی هستند. منطقه خاورمیانه یکی از حساس‌ترین مناطق جهان از منظر استراتژیکی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و امنیتی بوده و راهبردی‌ترین آبراهه‌ها مانند هرمز، باب‌المندب، داردانل، سوئز و انبار مهم منابع انرژی جهان در آن واقع است. خاورمیانه مدت‌هاست که به میدان رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی مبدل شده است. با وقوع حادثه یازدهم سپتامبر کنشگران نیابتی در کنار بازیگران ملی ظاهر شده و سبب تشدید بحران‌ها و جنگ‌های منطقه‌ای شده‌اند. عملیات نظامی ضد عراق، شکل‌گیری دولت شیعه در بغداد، آغاز بهار عربی و تحولات آن، بحران سوریه و یمن به نقطه عطفی در تاریخ منطقه تبدیل شده است. حاکم بودن فضای‌هازی در منطقه، بازیگران را به‌سوی خودیاری، بیشینه‌سازی قدرت، برتری منطقه‌ای، ائتلاف‌سازی، تقابل و حمایت از کنشگران نیابتی در جهت تأمین امنیت خود سوق داده است. در این میان عربستان سعودی از جمله کلیدی‌ترین بازیگران منطقه خاورمیانه بوده که دارای ظرفیت‌های بسیار برای تأثیرگذاری بر مسائل منطقه و از نظر وسعت جغرافیایی، موقعیت ژئواستراتژیک، ژئوپلیتیک، میزان جمعیت، توانایی اقتصادی، نظامی و مرکزیت دینی در مقایسه با سایر بازیگران از جایگاه برجسته‌ای برخوردار است. موقعیت جغرافیایی، دسترسی به آبراهه مثلث راهبردی (باب‌المندب، هرمز و خلیج فارس) و اتحاد با قدرت‌های غربی باعث جایگاه و نفوذ بیشتر این کشور در تحولات خاورمیانه شده است. با پیروزی انقلاب اسلامی و استقرار یک دولت شیعی در ایران و با شروع بهار عربی در سال ۲۰۱۱ عربستان سعودی خواهان بیشینه‌سازی قدرت، تأخیر موازنه قوا و برتری منطقه‌ای شده است. براین اساس،

نوشتار حاضر با استفاده از روش توصیف عمیق و آموزه‌های واقع‌گرایی تهاجمی، در پی یافتن پاسخی برای این پرسش است که «در راهبرد امنیتی عربستان سعودی در خاورمیانه، جنگ‌های نیابتی چه جایگاهی دارد؟» برپایه فرضیه تحقیق، «به نظر می‌رسد که عربستان سعودی با توسل به جنگ‌های نیابتی در صدد حفظ موازنه قوا و کسب برتری منطقه‌ای در برابر ایران در منطقه خاورمیانه است.» روش گردآوری داده‌ها و اطلاعات این مقاله اسنادی و کتابخانه‌ای است.

۲. پیشینه پژوهش

درباره راهبرد امنیتی عربستان سعودی پژوهش‌های متفاوتی انجام شده است. عبدالحسین عموری (۱۳۹۷) در مقاله «ساختار نوین سیاست خارجی عربستان سعودی در تحولات اخیر خاورمیانه» به مؤلفه‌های سیاست خارجی ریاض بعد از روی کار آمدن ملک سلمان و بازتاب منطقه‌ای و جهانی آن پرداخته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد این کشور بر تقویت قدرت، کسب اقتدار منطقه‌ای و نقش آفرینی بین‌المللی در برابر ایران تأکید دارد.

محمد رضا بهادرخانی و علی آدمی (۱۳۹۷) در مقاله «الگوی رفتاری عربستان سعودی در منطقه غرب آسیا و تأثیر آن بر منافع و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با مطالعه موردی: یمن» به رقابت میان عربستان و ایران پرداخته و نتیجه گرفته‌اند که ریاض به منظور رسیدن به هژمونی و برتری منطقه‌ای راهبردهای تهاجمی را دنبال و از سوی دیگر، تهران نیز با پشتیبانی از متحدین خود به نوعی موازنه‌سازی و بازدارندگی را ایجاد نموده است.

علی اکبر اسدی (۱۳۹۷) در مقاله «عربستان سعودی و نظم منطقه‌ای: از هژمونی‌گرایی تا موازنه‌سازی» در پی یافتن پاسخی برای این پرسش است که عربستان در شرایط جدید چه اهداف و مطلوبیت‌های را در باره نظم منطقه‌ای دنبال می‌نماید؟ به نظر نویسنده ریاض اهداف خود را بر محور نظم منطقه‌ای در سه لایه؛ هژمونی‌گرایی سخت در شبه جزیره عرب، هژمونی‌گرایی نرم در حوزه جهان عرب و موازنه‌سازی در خاورمیانه دنبال نموده است.

سعید تجری و علیرضا کوهکن (۱۳۹۳) در مقاله «بحران سوریه و سیاست منطقه‌ای عربستان سعودی ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴» به بحران سوریه، تقابل بازیگران، نقش عربستان سعودی و مهار ایران پرداخته و نتیجه گرفته‌اند که ریاض به منظور ارتقای جایگاه منطقه‌ای خود با بهره‌گیری از راهبرد تهاجمی وارد بحران سوریه شده است. داود احمدزاده و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «ائتلاف‌سازی در سیاست خارجی عربستان سعودی و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران ۲۰۱۱-۲۰۱۹» به رقابت ریاض و تهران برای رسیدن به هژمون منطقه‌ای پرداخته و از ائتلاف‌سازی، پشتیبانی از کنشگران نیابتی و عملیات‌های نظامی عربستان سعودی در برابر حضور و نفوذ ایران در منطقه خاورمیانه یاد کرده‌اند.

یوسف اسکندری و علی دارابی (۱۳۹۷) در مقاله «بررسی عوامل منطقه‌ای تغییر رویکرد عربستان سعودی در سیاست خارجی نسبت به کشورهای منطقه خلیج فارس» در پی پاسخ به عواملی هستند که سبب تغییر رویکرد سیاست خارجی عربستان سعودی شده است. به نظر نویسندگان سقوط صدام حسین و تشکیل

دولت شیعی در عراق در تبدیل راهبردهای محافظه کارانه عربستان سعودی به رویکردهای تهاجمی در منطقه خاورمیانه نقش اصلی داشته است.

محمود بابایی و پریسا شاه محمدی (۱۴۰۱) در مقاله «رویکرد سیاست خارجی عربستان سعودی در حمایت از گروه‌های تکفیری-جهادی؛ مطالعه موردی بحران سوریه» به دنبال پاسخ به این پرسش بوده اند که رویکرد سیاست خارجی ریاض در قبال گروه‌های تکفیری چگونه بوده است؟ به نظر نویسندگان راهبردهای امنیتی این کشور به‌ویژه در بحران سوریه، اشکال متعدد از جمله پشتیبانی مستقیم از گروه‌های تکفیری، ائتلاف‌سازی، اجماع‌سازی در سطح کشورها و سازمان‌ها در برابر ایران داشته است.

بلال ساب (۲۰۲۳) در مقاله «گزینه‌های بازدارندگی عربستان سعودی علیه ایران» وی به دنبال پاسخ به این پرسش بوده است که مهم‌ترین چالش‌های چشم انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی چیست؟ به نظر وی ایران، بزرگ‌ترین تهدید عربستان سعودی است. از این‌رو این کشور باید بنیه نظامی خود را تقویت و سطحی از بازدارندگی علیه ایران را که شامل دیپلماسی، حفاظت خارجی و قابلیت مؤثر نظامی اعمال نماید.

سیبیل پهلوان (۲۰۲۳) در مقاله «استراتژی امنیتی عربستان سعودی به عنوان یک قدرت منطقه‌ای در سیستم تک قطبی (۲۰۱۰-۲۰۲۰)» به تهدیدات داخلی و خارجی ریاض پرداخته است. به باور وی تهدیدات داخلی تغییر ننموده بلکه تهدیدات خارجی تغییر یافته است. نویسنده بر اهمیت اصلاحات داخلی و ایجاد راهبرد تهاجمی در برابر تهدیدات خارجی در خاورمیانه تأکید کرده است.

آیفر اوردغان (۲۰۲۱) در مقاله «دکترین سیاست خارجی عربستان پس از ۲۰۱۱: عامل ایران و موازنه تهدید» نویسنده در پی یافتن پاسخ به این پرسش است که کدام عامل سبب دوری عربستان سعودی از محافظه‌کاری و آغاز راهبرد تهاجمی شده است؟ به نظر وی بهار عربی، افزایش قدرت موشکی، برنامه هسته‌ای، نفوذ ایران در خاورمیانه و تغییر موازنه قوای منطقه‌ای منجر به تغییر دکترین سیاست خارجی عربستان از محافظه‌کاری سنتی به راهبرد تهاجمی شده است.

انتونی کوردسمن (۲۰۱۸) در مقاله «عربستان سعودی شریک امنیتی و حیاتی آمریکا در خاورمیانه است» بر این باور است که امنیت اسرائیل نگرانی اصلی آمریکا و عربستان سعودی مهم‌ترین شریک امنیتی این کشور است که نقش فعالی در بیشتر درگیری‌های نظامی آمریکا در برابر ایران در خاورمیانه دارد. محموله‌های تسلیحاتی، مشاوره‌های نظامی، صادرات نفت، تهدید مشترک ایران، برنامه هسته‌ای، موشکی و افزایش نفوذ تهران در منطقه اولویت‌های مشترک ریاض و واشنگتن است.

آنا جوکبس (۲۰۲۳) در مقاله «درک سیاست خارجی اصلاح شده عربستان سعودی» اساسی‌ترین موضوع‌های مورد توجه این مقاله شامل: بازنمایی جایگاه عربستان سعودی در صحنه بین‌المللی، کاهش وابستگی اقتصاد به نفت، جاه‌طلبی منطقه‌ای و گسترش روابط خارجی است.

آنچه پژوهش حاضر را از تحقیقات یاد شده متمایز می‌سازد و نوآوری این پژوهش این است تلاش برای توصیف عمیق جایگاه جنگ‌های نیابتی در راهبرد امنیتی عربستان سعودی به مثابه نقطه عطفی در تحولات منطقه خاورمیانه و در نسبت با رقابت‌هایی است که این کشور با جمهوری اسلامی ایران دارد.

۳. چارچوب نظری: واقع‌گرایی تهاجمی

تئوری واقع‌گرایی تهاجمی شاخه‌ای از واقع‌گرایی بوده که توسط جان میرشایمر توسعه و گسترش یافته است. واقع‌گرایی تهاجمی تأکید بر بیشینه‌سازی قدرت، بعد نظامی امنیت، افزایش دایمی قدرت نظامی، قدرت برتر، هژمونی‌شدن، ماهیت آنارشیک نظام جهانی و معمای امنیت دارد. عربستان سعودی نیز خواهان افزایش قدرت، حفظ موازنه قوا، کسب برتری، هژمونی و خواهان چیدمان نظم امنیتی خاص خود با ابزار جنگ‌های نیابتی در خاورمیانه است. از این‌رو این تئوری می‌تواند رهیافت مناسبی برای بررسی جایگاه جنگ‌های نیابتی در راهبرد امنیتی عربستان سعودی در منطقه خاورمیانه باشد. واقع‌گرایی تهاجمی نقطه شروع بحث خود را بر ماهیت تهاجمی، افزایش قدرت، برتری منطقه‌ای، رسیدن به هژمونی و نیت تجدیدنظرطلبانه بازیگران در سطح سیستم منطقه‌ای و جهانی قرار داده و معتقد است آنارشی، رقابت و تقابل دایمی قدرت بین دولت‌ها را موجب می‌شود. در واقع آنارشی، بازیگران را مجبور می‌کند تا قدرت یا نفوذ نسبی خود را با حداکثرسازی قدرت، امنیت و منافع خود افزایش دهند. به باور اندیشمندان این مکتب آنارشی در ساختار نظام بین‌الملل و تلاش دولت‌ها برای کسب و بیشینه‌سازی امنیت ممکن است با سایر بازیگران در تعارض و تقابل قرار گیرد. بنابراین، کسب و افزایش قدرت و توانایی بازیگران به معنی از دست رفتن توانای بازیگر دیگر تلقی می‌گردد. تقاضا و تلاش در جهت کسب و افزایش قدرت نسبی، بازیگران را مجبور به بازی با حاصل جمع صفر می‌نماید که خروجی آن تضاد، تقابل، کشمکش و در نهایت جنگ خواهد بود. (Moshirzadeh, 2019, p. 130) به عقیده واقع‌گرایان تهاجمی، هدف همه بازیگران تجدیدنظرطلب ساختار نظام بین‌الملل دسترسی به جایگاه برتر هژمونیک در سطح منطقه و جهان است. بنابراین، دولت‌های تجدیدنظرطلب با صلابت و قوت به دنبال کسب، افزایش و بیشینه‌سازی قدرت بوده و در صورت ممکن خواهان تغییر وضعیت موجود و توزیع قدرت بر محوریت خود در منطقه و جهان می‌باشند. نظریه پردازان واقع‌گرایی معتقدند احتمال وقوع جنگ همواره در ساختار نظام بین‌الملل وجود دارد. حتی دولت‌های تجدیدنظرطلب با تلاش در جهت کسب و بیشینه‌سازی قدرت احتمال دارد که امنیت ملی خود را به خطر نیز اندازد. (Mearshimer, 2014, p. 12) به باور جان میرشایمر دلیل اساسی و بنیادی کسب و افزایش قدرت و بیشینه‌سازی دولت‌ها مبتنی بر سه مؤلفه بوده است: آنارشیک بودن نظام جهانی، عدم اطمینان از نیت سایر بازیگران و توانمندی تهاجمی که همه بازیگران از آن برخوردار هستند. واقع‌گرایی تهاجمی بر پنج مؤلفه استوار است.

- دولت‌ها، به ویژه قدرت‌های بزرگ، بازیگران اساسی و اصلی نظام بین‌الملل بوده که در یک ساختار نظام آنارشیک فعالیت می‌نمایند. (Lawson, 2016, p. 66)
- همه بازیگران از میزانی قدرت تهاجمی برخوردار هستند. با این وصف، هر بازیگری فرصت دارد به سایر بازیگران به‌ویژه به همسایگانش خسارت و ضربه‌ای وارد نماید. (Dehgheni firozabadi, 2015, p. 197)
- هدف اساسی و اصلی دولت‌ها بقاست. بازیگران نظام جهانی سعی می‌نمایند آزادی عمل، تمایم ارضی، استقلال و نظم سیاسی درونی شان را تأمین و حفظ کنند. دولت‌ها می‌توانند اهداف و برنامه‌های دیگری از قبیل رعایت حقوق بشر و رفاه را پی‌گیری نمایند؛ ولی این اهداف بعد از بقای نظام قرار داشته است.

(Deshyar, 2020, p. 47)

• بازیگران (دولت‌ها) هرگز نمی‌توانند از نیات و مقاصد دولت‌های دیگر مطمئن باشند؛ زیرا برخلاف قدرت نظامی، نیت و هدف بازیگران که در اذهان تصمیم گیرندگان و مجریان آنهاست را نمی‌توان به صورت شفاف و آشکار بررسی کرد و تشخیص داد. بنابراین، بازیگران هرگز نمی‌توانند مطمئن باشند که با دولت یا کشور طرفدار حفظ وضع موجود یا با بازیگر تجدیدنظرطلب مواجه هستند.

دولت‌ها یا بازیگران نظام بین‌الملل کنشگران عاقل هستند؛ یعنی رهبران دولت‌ها می‌توانند سیاست‌ها و راهبردهای درست و معقول را اتخاذ نمایند که بقای آنان را تضمین و قدرت آن‌ها را افزایش دهد.

(Mersheimer, 2014, p. 31)

مجموعه‌ای این پنج مؤلفه وضعیتی را شکل می‌دهد که بازیگران نه تنها دغدغه موازنه قوا، حفظ قدرت و وضعیت موجود بلکه نیت و انگیزه قوی برای پیشینه‌سازی قدرت و برتری منطقه‌ای و جهانی دارند. دولت‌ها از همدیگر هراس و ترس داشته و تنها گزینه معقول تأمین امنیت، اتکا به خود و بهترین استراتژی برای تضمین و تأمین بقا در سطح منطقه و جهان پیشینه‌سازی قدرت است. میرشایمر راهبرد چهارگانه‌ای را برای تغییر موازنه قوا یا کسب قدرت مطرح می‌نماید که عبارت است از: جنگ نیابتی، باج‌گیری، طعمه‌گذاری و آتش‌بیاری معرکه. در برابر این راهبردهای چهارگانه، چهار استراتژی برای جلوگیری از افزایش و تغییر موازنه قوا را نیز مطرح نموده که شامل؛ موازنه‌سازی، احاله‌مسئولیت، دنباله‌روی و ساکت‌سازی می‌باشد. هر بازیگر نظام جهانی در جهت پیشینه‌سازی قدرت یا جلوگیری از تغییر موازنه قوا از این راهبردهای چهارگانه بهره‌برداری می‌نمایند. بنابراین، در چارچوب واقع‌گرایی تهاجمی، توسعه‌طلبی، تجاوز، تجدیدنظرطلبی و پیشینه‌سازی قدرت یک وضعیت طبیعی است. در نهایت عربستان سعودی خود را به‌عنوان قدرت هژمون منطقه‌ای می‌شناسد و همواره این رهبری توسط ایران به چالش کشیده شده است، لذا بر طبق شاخص‌های واقع‌گرایی تهاجمی، چنین بازیگرانی از انگیزه برتری بر همدیگر برخوردارند. بدین معنا که این کشور همواره خود را در یک فضای رقابت نیابتی با ایران در منطقه می‌بیند که رابطه دو کشور فاقد هرگونه فضای اعتمادساز است. عربستان سعودی خواهان حفظ وضع موجود و با مجموعه تحولاتی که در دهه اخیر در خاورمیانه رخ داده است، هدف پایانی این کشور جلوگیری از هژمونی، برتری و نفوذ ایران در منطقه است.

۴. راهبرد امنیتی عربستان سعودی در خاورمیانه

شالوده بنیادی راهبرد امنیتی عربستان سعودی در جریان توسعه و استحکام قدرت این کشور در سرتاسر منطقه و جهان عبارت‌اند از: مقابله با جریان‌های سیاسی مخالف در جهان عرب، موازنه‌سازی و رهبری جهان عرب (Hamyani, 2016: pp. 61-62)، تنوع بخشیدن به روابط خارجی با بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، پیروزی انقلاب اسلامی و تغییر راهبرد امنیتی فراتر از شبه جزیره عرب، چهار دهه تنش و ایستادگی در برابر صدور انقلاب، همکاری و ائتلاف با غرب، همکاری‌های منطقه‌ای در قالب‌های شورای همکاری خلیج فارس، سازمان کنفرانس‌های اسلامی و اتحادیه عرب، ائتلاف با بازیگران عربی و غیرعربی، افزایش قدرت نظامی،

متنوع‌سازی منابع امنیتی، عادی‌سازی روابط با اسرائیل، مقابله با افزایش نفوذ و قدرت منطقه‌ای ایران، بیشینه‌سازی آزادی عمل و نفوذ در نظام جهانی خودیار، ائتلاف‌سازی برای تأمین امنیت در سطوح منطقه‌ای و همکاری با قدرت‌های بین‌المللی برای حفظ وضع موجود، پشتیبانی از کنشگران پراکسی و جنگ‌های نیابتی است.

راهبرد امنیتی عربستان در سال‌های ۱۹۰۲ تا ۱۹۳۲ مبتنی بر محوریت امنیت داخلی بود. با تشکیل دولت پادشاهی سعودی راهبرد امنیتی ریاض بر مقابله و مبارزه با جریان‌های سیاسی مخالف در منطقه به‌ویژه در جهان عرب متمرکز شد. بعد از مرگ ملک عبدالعزیز در سال ۱۹۵۲ فرزندان او از ملک سعود تا ملک سلمان هریک راهبردهای امنیتی متفاوتی را پیگیری نموده‌اند.

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹ در دوره پادشاهی ملک خالد تغییرات بنیادی در راهبرد امنیتی عربستان بوجود آمد و حوزه امنیتی این کشور از شبه‌جزیره عرب به خاورمیانه، دریای سرخ، خلیج فارس، آسیای جنوبی، آسیای مرکزی، آفریقا و در نهایت کل جهان عرب گسترش یافت. تغییر راهبرد امنیتی عربستان سعودی در طول چهاردهه گذشته تا اندازه‌ای تحت تأثیر تحولات ایران بوده است. در مرحله نخست شعارهای صدور انقلاب و نفوذ ایران منجر به نگرانی آل سعود در منطقه و این کشور نگران امنیت و جایگاه منطقه‌ای خود شد. این عوامل منجر به تقابل، منازعه، قطع روابط دیپلماتیک و جنگ‌های نیابتی ریاض با تهران و متحدین منطقه‌ای آن نیز گردید. از سوی دیگر، راهبرد امنیتی عربستان سعودی مبتنی بر حفظ روابط دوستانه با کشورهای غربی به ویژه ایالات متحده آمریکا است. هدف اساسی راهبرد امنیتی این کشور در هماهنگی با بلوک غرب به ویژه واشینگتن متعادل نمودن نیروهای تندرو انقلابی و جلوگیری از ورود عوامل آن‌ها به داخل کشور بوده است. با وجود تمایل ریاض به همکاری راهبردی، دفاعی و نظامی با قدرت‌های جهانی، آمریکا اصلی‌ترین قدرتی است که این کشور خواستار مشارکت آن در راهبرد امنیتی خود است. (Jahanara, 2019: p. 99)

عربستان سعودی در راستایی برقراری امنیت درونی و بیرونی خود، کسب برتری و هژمونی منطقه‌ای، اهتمام ویژه به تقویت بنیه نظامی و امنیتی خود دارد. این کشور در خرید تسلیحات، صنایع و سیستم‌های نظامی سرمایه‌های فراوانی را صرف نموده که واپسین آن، امضای قرارداد ۱۱۰ میلیارد دلاری با ایالات متحده است که میزان آن در پایان ده سال به ۴۵۰ میلیارد دلار می‌رسد. بخشی از راهبرد امنیتی عربستان سعودی همکاری در قالب سازمان‌های منطقه‌ای و ائتلاف با بازیگران عربی و غیرعربی است. ائتلاف‌سازی در راهبرد امنیتی این کشور از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده است. عربستان سعودی یکی از بازیگران امنیتی-سیاسی منطقه، باتوجه به نگرانی‌ها و تهدیدهای امنیتی درونی و بیرونی در طول دو دهه با وقوع حادثه یازدهم سپتامبر و بهار عربی در سال ۲۰۱۱، همواره سعی نموده تا با بهره‌برداری از سازمان‌های منطقه‌ای مانند شورای همکاری خلیج فارس، کنفرانس اسلامی، اتحادیه عرب و ائتلاف با بازیگران عربی و غیرعربی، موقعیت برتر، قدرت هژمون منطقه‌ای را در خاورمیانه از آن خود نماید (Assadi, 2012: pp. 182-185). در تازه‌ترین گزارش سیپری، بودجه نظامی کشورهای منطقه خاورمیانه با نه درصد افزایش، به ۲۰۰ میلیارد دلار رسیده و رتبه اول را ریاض با ۷۵ میلیارد و ۸۰۰ میلیون دلار داراست. (SIPRI, 2023: p. 5)

اساسی‌ترین عوامل تأثیرگذار بر راهبرد امنیتی عربستان سعودی در دهه‌های اخیر، انقلاب اسلامی و تحول در نقش‌های منطقه‌ای ایران، حادثه یازدهم سپتامبر، ورود آمریکا در عراق، شکل‌گیری حکومت شیعی در بغداد، آغاز بهار عربی، کنشگران نیابتی، ورود بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در بحران‌های خاورمیانه بوده است. این عوامل سبب توجه عربستان سعودی به جنگ‌های نیابتی در منطقه شده است. ملک سلمان تقویت قدرت نظامی ارتش، مدرنیز نمودن تسلیحات، افزایش بودجه نظامی و ورود به بحران‌های منطقه خاورمیانه را از اولویت‌های این کشور تعریف نموده است. بر همین وصف، راهبرد امنیتی دولت ملک سلمان ایستادگی و مبارزه در برابر رقبا در سطح منطقه بوده و در نهایت، خواهان حضور و نفوذ گروه‌های وابسته به ریاض در ساختار قدرت عراق، پایان رژیم اسد در سوریه، حفظ دولت یمن، حمایت از گروه‌های نیابتی، مهار برنامه هسته‌ای ایران، جلوگیری از کسب، افزایش و پیشینه‌سازی قدرت رقبا در منطقه خاورمیانه و همچنین، ایجاد دولت‌های همسو با عربستان سعودی در کشورهای منطقه بوده است. (Niakowi, 2021: pp. 197-199)

عادی‌سازی روابط اعراب و اسرائیل با محوریت عربستان سعودی و ایالات متحده آمریکا بوده و این صلح‌سازی با رژیم اسرائیل در پی خروج آمریکا از برجام، تحقق پروژه ایران‌هراسی، تغییر موازنه قدرت به نفع ریاض و به ضرر رقبا بوده است. در نهایت، تمایل عربستان به شرق که از جمله در عادی‌سازی روابط ایران و عربستان سعودی با میانجیگری چین آشکار شد واپسین و جدیدترین بخش راهبرد امنیتی این کشور است. (Dashti, 2023: p. 96)

تنش و تیرگی روابط و در نهایت قطع روابط دیپلماتیک میان عربستان سعودی و جمهوری اسلامی ایران تا سال ۲۰۲۳ ادامه داشته و با میانجیگری چین روابط دیپلماتیک میان دو بازیگر منطقه‌ای برقرار گردید. اما با وجود برقراری و بهبود روابط دو کشور بعد از سال ۲۰۲۳ تغییرات قابل ملاحظه‌ای در رقابت‌های ژئوپلیتیک، ایدئولوژیک و ژئواکونومیک در سطح منطقه خاورمیانه مشاهده نشده است. مهم‌ترین اصول راهبرد امنیتی و دلایل ورود عربستان سعودی به جنگ‌های نیابتی در خاورمیانه شامل موارد زیر بوده است؛

الف) تداوم رابطه با غرب: عربستان سعودی به منظور حفظ رژیم و امنیت منطقه‌ای وابسته به غرب بوده و بیشترین نیازهای نظامی خود را از ایالات متحده آمریکا تهیه می‌نماید و بزرگترین قرارداد تسلیحاتی و نظامی میان عربستان سعودی و آمریکا امضا شده است.

ب) تداوم هژمونی و رهبری منطقه‌ای: ریاض ادعایی رهبری جهان عرب، جهان اسلام و خاورمیانه را داشته و هرگونه تغییر و تحول منطقه‌ای را تهدیدی برای هژمونی این کشور تلقی کرده و دفاع در برابر این تهدیدات را حق مشروع خود می‌داند. (Broowaya, 2018: p. 428)

پ) تضمین امنیت داخلی و منطقه‌ای: عربستان سعودی پس از تشکیل حکومت شیعی در عراق و آغاز بحران در یمن نگران امنیت داخلی به ویژه استان‌های شیعه‌نشین هم‌مرز با عراق و یمن شده و یکی از اجزای راهبردهای امنیتی این کشور جلوگیری از برقراری ارتباط میان شیعیان عربستانی، عراقی و یمنی تعریف گردیده است.

ت) ایفای نقش رهبری و ائتلاف‌سازی: یکی از مبانی راهبرد امنیتی ریاض ائتلاف‌سازی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در برابر رقبا به منظور مشروعیت بخشی جهانی و کاهش هزینه‌ها بوده است. مدیریت

بحران‌های منطقه‌ای، حمایت از کنشگران نیابتی و در نهایت ممانعت از نفوذ و گسترش ارزش‌های انقلاب اسلامی ایران در منطقه خاورمیانه اساسی‌ترین اصول و مبانی راهبرد امنیتی عربستان سعودی در منطقه تلقی می‌گردد. (Motaqi, 2015: p. 153) در فرجام، مهم‌ترین عوامل، شاخص‌ها و دلایل ورود عربستان سعودی به جنگ‌های نیابتی در خاورمیانه عبارت‌اند از: عامل ایدئولوژیک (Islami & Bayat, 2018: p. 9)، عامل ژئوپلیتیک (Shirazy, 2016: p. 92) و عامل ژئواکونومیک (Hamty, Ibrahimi & Gooderzy, 2021: p. 110) است.

۵. جایگاه جنگ‌های نیابتی در راهبرد امنیتی عربستان سعودی

برای درک بهتر جایگاه جنگ‌های نیابتی در راهبرد امنیتی عربستان سعودی نخست باید به بسترهای عملکرد راهبرد امنیتی این کشور توجه نمود. راهبرد امنیتی عربستان سعودی در سه سطح قرار دارد: الف) سطح بین‌المللی؛ که بیشتر شامل وابستگی و همسویی با غرب به‌ویژه آمریکا است. ب) سطح منطقه‌ای؛ که ریاض در حال انجام موازنه قوا، بیشینه‌سازی قدرت، برتری منطقه‌ای و کسب هژمونی در میان کنشگران منطقه‌ای است. ج) سطح شبه‌جزیره عربستان؛ که هژمونی و برتری ریاض به شکل سنتی مورد پذیرش و تأیید اعضای شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه عرب قرار دارد. عربستان از قدرت و توانایی‌های منحصر به فرد خود در سطح سوم، در سطح دوم بهره‌برداری می‌نماید. مهم‌ترین مؤلفه‌های راهبرد امنیتی عربستان سعودی در سطح دوم مخالفت با جنبش‌های انقلابی، مبارزه با جنبش‌های شیعی، جلوگیری از افزایش نفوذ و قدرت رقبا در منطقه، حفظ دولت‌های همسو، حذف رژیم‌های ناهمسو و ترویج اسلام‌وهابی در منطقه بوده است. (Turabi & Ghlami, 2018: pp. 106-107)

بنابراین، تغییرات و تحولات ژئوپلیتیکی در خاورمیانه در دو دهه گذشته متعاقب ورود آمریکا به عراق و سقوط رژیم صدام حسین در سال ۲۰۰۳، شامل؛ ایجاد دولت شیعی در عراق، وقوع بهار عربی، سقوط دولت‌های همسو با عربستان سعودی باعث افزایش نقش، قدرت و جایگاه تهران و کاهش نفوذ و قدرت ریاض شده است. عربستان سعودی به منظور کسب دوباره برتری و هژمونی خود حمایت از کنشگران نیابتی، ائتلاف‌سازی منطقه‌ای و فرماندهی منطقه‌ای در برابر ایدئولوژی شیعی و مقابله با قدرت‌های رقیب در بحران‌های شکل‌گرفته در خاورمیانه را مورد توجه قرار داده است. (Qalkhanbaz, 2018: pp. 49-50) تداوم تنش‌ها، رقابت‌ها و جنگ‌های نیابتی پس از سال ۲۰۰۳ موجب تغییرات اساسی در راهبرد امنیتی عربستان سعودی در دو دهه اخیر شده است. با به قدرت رسیدن نخبگان جدید سیاسی با محوریت ملک سلمان، محافظه‌کاری کنار گذاشته شده و در راهبرد امنیتی تهاجمی بر جایگاه و اهمیت جنگ‌های نیابتی تأکید شده است. جایگاه جنگ‌های نیابتی در راهبرد امنیتی ریاض با اهدافی مانند فرسایش توان سیاسی، اجتماعی، ایدئولوژیکی، نظامی و اقتصادی رقبای منطقه‌ای اتخاذ گردیده است. (Shirazi, 2016: p. 84)

در شرایط جدید عربستان سعودی تلاش نموده با ائتلاف‌سازی و اتخاذ راهبرد مؤثر در چارچوب جنگ‌های نیابتی از نفوذ هرچه بیشتر رقبا در منطقه جلوگیری نموده و وزن ژئوپلیتیکی و قدرت حداکثری را به نفع خود و به ضرر رقبای منطقه‌ای محقق سازد. عربستان سعودی در قالب جریان‌های سلفی مانند جبهه النصره،

احرار السنه، الشباب، جبهه اسلامی و جیش الفتح به عنوان پادزهر کنشگران نیابتی مخالف دست به عمل زده است. (Qeyasundi & Tarkashwans, 2018: p. 199) سیاست مداران عربستان سعودی بر این باور بوده اند که ایران به دنبال نفوذ، بیشینه سازی قدرت و رسیدن به هژمون منطقه ای و در نهایت تشکیل هلال شیعی است. بخش دیگری از راهبرد امنیتی این کشور و متحدین منطقه ای و فرامنطقه ای محدود نمودن حمایت ایران از کنشگران نیابتی در منطقه بوده است. عربستان سعودی با استفاده از عملیات های اطلاعاتی، دیپلماتیک، نظامی غیرمستقیم و مستقیم میان تهران و کنشگران نیابتی اش فاصله ایجاد نموده و حمایت های منطقه ای از فعالیت های ایران را در خاورمیانه تضعیف نموده است. در مجموع، تضعیف حضور و نفوذ ایران در منطقه، جلوگیری از بیشینه سازی قدرت، تغییر موازنه قوا و برتری منطقه ای ایران؛ اساسی ترین اهداف جنگ های نیابتی این کشور در منطقه پس از پیروزی شیعیان در عراق به ویژه بعد از شروع بهار عربی بوده است. در فرجام، قدرت گیری شیعیان در عراق و رقابت منطقه ای با ایران، شروع بحران در سوریه و یمن، عربستان سعودی را بر آن داشت تا از کنشگران و جنگ های نیابتی حمایت و پشتیبانی نماید. در ادامه، تقابل نیابتی عربستان سعودی با ایران در سه میدان عراق، سوریه و یمن به ترتیب مورد بررسی قرار می گیرد.

۵-۱: جنگ نیابتی عربستان سعودی در صحنه سیاست عراق

عراق این توانایی بالقوه را دارد که موازنه قدرت را به نفع یا ضرر بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای در خاورمیانه تغییر بدهد. عراق متمایل به عربستان سعودی از سویی به تنگ تر شدن حلقه انزوا ایران و کاهش قدرت آن در منطقه و از سوی دیگر سبب هژمونی و برتری ریاض در خاورمیانه می گردد. (Sadudin, 2014: p. 78) شکل گیری دولت شیعی متمایل به ایران در عراق سبب نگرانی آل سعود شده و منجر به شروع تقابل، رقابت و جنگ های نیابتی این کشور شد. راهبرد امنیتی عربستان سعودی و متحدین آن بر برتری و هژمونی این کشور در شبه جزیره عربی، کشورهای اسلامی و در نهایت در خاورمیانه بوده و هرگونه تحولی که این جایگاه را به چالش بکشد تهدیدی برای امنیت ملی و منطقه ای آن محسوب می گردد. (Heraty, 2016: p. 177) براساس تخمین های وزارت امور خارجه آمریکا، ریاض در چهار دهه گذشته بیش از ۸۰ میلیون دلار برای ترویج اسلام وهابی در چارچوب گروه های نیابتی هزینه نموده است. (Saldurgar & Bassiri, 2017: p. 558) دونالد ترامپ نیز در یکی از سخنرانی های سال ۲۰۱۶ ادعا نمود که باراک اوباما، هیلاری کلینتون و هم پیمانان منطقه خاورمیانه بنیانگذار گروه افراطی است. (Poladi, 2016: p. 18) همچنین، ایمل های افشا شده هیلاری کلینتون و کشورهای حامی داعش در خاورمیانه دلالت به نزدیکی این گروه به عربستان سعودی و متحدین آن است. (BBC, 2016) گزارش اندیشکده واشینگتن (خاور نزدیک) در سال ۲۰۱۴ مبین آن است که دولت های عربی به ویژه عربستان سعودی از سال ۲۰۱۱ به بعد صدها میلیون دلار به گروه های نیابتی کمک های مالی نموده اند. (Bigdly & Sheikh Darani, 2023: p. 70) نخست وزیر وقت عراق، نوری المالکی گفته است: «عربستان سعودی و قطر آشکارا از داعش در این کشور حمایت و پشتیبانی می نماید». (Pour Ahmadi, 2017: pp. 105-106) آقای مایر مدیر مرکز تحقیقات جهان عرب در دانشگاه ماینز معتقد است: «مهم ترین حامی مالی داعش کمک های دولت های خلیج فارس و به ویژه عربستان سعودی بوده

است». به نظر وی، عملکرد داعش در راستایی تحقق اهداف راهبردی ریاض قرار داشته و عراق محل رقابت و تلاقی نیروهای نیابتی ریاض و تهران بوده و شکست هریک از گروه‌های نیابتی طرفین به معنی برتری دیگری در منطقه تلقی می‌گردد. (Goodarzi, 2013: p. 32)

عربستان سعودی در حالی که اعضای همفکر با گروه‌های نیابتی خود را در داخل کشور سرکوب می‌کند در سیاست خارجی از آن‌ها بهره‌برداری می‌نماید. داعش در نخستین فرصت قسمت‌های شمال عراق را تصرف و در برابر دولت شیعی عراق ایستادگی و مقاومت را آغاز کرد. داعش مدعی رهبری حکومت اسلامی در منطقه بود. در برابر داعش حشدالشعبی شروع به فعالیت نموده و جنگ نیابتی میان گروه‌های نیابتی در عراق شروع و تا به امروز ادامه داشته و به بحران‌های جدید در کشورهای یمن و سوریه دامن زده است.

۲-۵: جنگ نیابتی عربستان سعودی در بحران سوریه

از ابتدای بحران سوریه، عربستان سعودی رویکرد حذف رژیم اسد و ایجاد دولت همسو را پیش گرفته بود که با توجه به ابعاد و اهمیت منطقه‌ای و راهبردی سوریه و روابط دوستانه دولت اسد با ایران، به‌ویژه جایگاه این کشور در کریدور مقاومت، دور از انتظار نبود. از سوی دیگر، محدودیت‌های نظامی و امنیتی عربستان سعودی برای حضور مستقیم در سوریه موجب شد از سرمایه و درآمدهای نفتی برای حمایت از گروه‌های نیابتی مخالف اسد استفاده کند. راهبرد امنیتی این کشور در قبال بحران سوریه حذف رژیم اسد و ایجاد حکومت همسو بود. (Assadi, 2012: p. 157) ریاض از گروه‌های نیابتی مخالف دولت اسد تا قبل از سال ۲۰۱۳ به صورت مخفی پشتیبانی می‌کرد ولی در اواخر سال ۲۰۱۳ حمایت و پشتیبانی خود را از ارتش آزاد سوریه، جبهه النصره، احرار الشام، جیش الفتح، جبهه اسلامی به صورت رسمی اعلام و از آن‌ها پشتیبانی مالی و نظامی نموده است. (Babai & Sha Mohammadi, 2023: p. 161) پروفسور میشل چوسودوفسکی استاد دانشگاه اتاوا و مدیر مرکز تحقیقات جهانی شدن و آقای استیون پژوهشگر جنگ سوریه بر این باور است که عربستان سعودی گروه داعش و جبهه النصره را حمایت مالی، نظامی و لجستیکی می‌نماید (Chossudovsky, 2016: pp. 1-2) و (Sahionie, 2024: p. 2) افزون بر این، ریاض موافقت واشنگتن را برای پایان تحریم تسلیحاتی، نظامی و ارسال تجهیزات نظامی به مخالفین اسد در سوریه را جلب نمود. این امر سبب حمایت عمیق ریاض از گروه‌های نیابتی در سوریه شد. (Phillips, 2015: p. 4)

عربستان سعودی خواهان حذف رژیم اسد، جلوگیری از نفوذ قدرت‌های رقیب و تأسیس دولت همسو با ریاض در سوریه بود. به باور رهبران این کشور، سقوط رژیم اسد می‌تواند جایگاه و اهمیت سوریه را در پشتیبانی از گروه‌های مقاومت در سطح خاورمیانه کاهش داده و موازنه منطقه‌ای را پس از تغییرات و تحولات جهان عرب متعادل و به نفع ریاض و متحدین آن رقم زند. (shahriari & et.al, 2016: pp. 120-121) علاوه بر این، عملیاتی شدن این اهداف سبب ایجاد زیان استراتژیکی برای رقبای منطقه‌ای و گروه‌های نیابتی ایران و کاهش حضور و نفوذ آن‌ها در منطقه به ویژه در لبنان، عراق و یمن می‌شد. بدین ترتیب تقابل و رقابت تعارض آمیز میان دو بازیگر منطقه‌ای تشدید شد و می‌تواند به تداوم جنگ‌های نیابتی در سایر کشورهای منطقه منجر شود. (Nejat, 2014: pp. 650-651) از این منظر، رهبران عربستان سعودی در پی مهار ایران در

سوریه بوده و قصد داشتند محوری که پس از حادثه یازدهم سپتامبر و بهار عربی در برابر ریاض شکل گرفته بود را به چالش کشیده و به نوعی منزوی نماید. در ادامه، رهبران عربستان تلاش نمودند که از مسیر ارتباط، همیاری و همکاری با دولت‌های منطقه و جهان در راهبرد حداکثرسازی فشار علیه ایران و متحدین منطقه‌ای، زمینه را برای شکست راهبرد امنیتی رقبا فراهم نموده و مانع تحقق اهداف ایران در منطقه شوند. به باور رهبران این کشور؛ ایران نه قصد تسلط بر مناطق همجوار عربستان را دارد بلکه نفوذ بر حرمین و شریفین را در راهبرد امنیتی خود قرار داده است. (Khorasani, 2019: pp.123-125)

۵-۳: جنگ نیابتی عربستان سعودی در بحران یمن

یمن براساس دو شاخص راهبردی؛ ژئوپلیتیک و ایدئولوژیک در طول تاریخ در کانون توجه راهبرد امنیتی ریاض قرار داشته، همچنین یمن فقیر، نگرانی‌هایی در مورد ثبات و امنیت این کشور دارد و این نگرانی‌ها منجر به دخالت نظامی ریاض در این سرزمین شده است. براساس شاخص ژئوپلیتیک، یمن موقعیت جغرافیایی ویژه‌ای دارد که آن را در میان بازیگران قدرت‌مند منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای پراهمیت نموده است. آبراه راهبردی باب‌المندب و موقعیت ممتاز در دریای سرخ، اقیانوس هند، شبه‌جزیره عربستان، خاورمیانه و شاخ آفریقا از مصادیق این موقعیت مهم است. یمن از جنوب با عربستان سعودی دارای مرز مشترک بوده و به عنوان حیاط خلوت این کشور تلقی می‌گردد. (Khsrawi & Ahmadi, 2017: pp.833-834) یمن از منظر ایدئولوژیکی نیز برای ریاض با اهمیت می‌باشد. شهروندان این کشور دارای دو مذهب شیعه و سنی هستند. شیعیان یمن متأثر از ارزش‌های انقلاب اسلامی ایران بوده و از سال ۲۰۰۴ بیش از شش بار با دولت یمن وارد نبرد شده اند. عربستان سعودی مخالف حضور حوثی‌ها در قدرت و طرفدار حفظ دولت عبدالله صالح و منصورهادی در یمن بوده است. (Ajazi & Niakowi, 2017: pp. 44-45) اهداف راهبردی عربستان سعودی در یمن محافظت از حیاط خلوت خود در برابر ناآرامی‌ها، آشوب‌ها و نفوذ خارجی، حفظ ثبات و امنیت داخلی ریاض بوده است. (kamreva, 2018: pp. 20-21) رهبران عربستان بر این باور هستند که هرگونه چالش و نارضایتی در یمن می‌تواند به داخل این کشور کشیده شود. حضور شیعیان در این سرزمین نگرانی و چالش امنیتی برای این کشور فراهم نموده، شیعیان یمن مشروعیت حکومت عبدالله صالح و منصورهادی را به چالش کشیدند و در نهایت منجر به جنگ‌های نیابتی در یمن شدند. در حقیقت زمانی مشکل و چالش جدی برای ریاض پیش‌آمد که حوثی‌های یمن در برابر دولت منصورهادی قرارگرفته و صنعا را بدست گرفتند. در شرایطی که دولت منصورهادی در برابر حوثی‌ها ناتوان و نیاز به کمک‌های خارجی پیدا نمود، اولین عملیات نظامی تحت نام «طوفان قاطعیت» و «بازگرداندن امید» به رهبری عربستان سعودی علیه حوثی‌های یمن با هدف حفظ و برگرداندن منصورهادی به قدرت صورت گرفت. (Donnelly & Hernandaz, 2020: pp. 34-36)

عربستان سعودی از سال ۲۰۱۵ عملیات هوایی خود را علیه حوثی‌های یمن آغاز و ائتلافی از کشورهای منطقه و فرامنطقه‌ای از جمله ایالات متحده آمریکا در کنار این کشور قرارگرفته است. بنابراین، ریاض با توجه به تهدید و نگرانی که نسبت به رفتار و عملکرد حوثی‌های یمن داشت (Simber & Plwan Mangudehi, 2023: pp. 71-71)، عملیات مستقیم را آغاز و ادامه این نبرد توسط

گروه‌های نیابتی و همسو مانند کنگره، اصلاح، معتمر (Eltiaminia & et.al, 2017: pp. 180-186)، انصارالشریعه، جریان فتح و شبه نظامیان وابسته به دولت مستعفی یمن در این کشور جریان دارد. (Alipour & et.al, 2019: p. 56)

تسلط حوثی‌های یمن بر خلیج عدن و تنگه باب‌المندب که یکی از شاهراه‌های بنیادی مسیر صادرات نفت به جهان بوده و می‌تواند به عنوان برگ برنده ایران در منطقه برای چانه‌زنی با عربستان سعودی در مسائل منطقه و جهان مورد بهره‌برداری قرار گیرد. (Ebrahimi, 2021: pp. 112-113) در مجموع، مهم‌ترین اهداف ریاض در یمن جلوگیری از نفوذ ایران در منطقه، مقابله با صدور اندیشه‌های شیعی و انقلاب اسلامی می‌باشد. عربستان با توسل به بحران‌های منطقه‌ای و مدیریت افکار عمومی و تشابه‌سازی حوثی‌ها به القاعده در صدد است، ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی را گسترش داده و ائتلاف منطقه‌ای و جهانی را علیه حوثی‌ها رقم بزند. حضور اسرائیل و آمریکا در کنار ریاض در بحران یمن منجر به احساس تهدید و نگرانی تهران شده است. با قرار گرفتن حوثی‌های یمن در کنار حماس در جنگ غزه و هدف قرار دادن کشتی‌های مرتبط با اسرائیل در دریای سرخ عربستان در تلاش است که ائتلاف جهانی به رهبری آمریکا در برابر حوثی‌ها شکل داده و با عملیات هوایی علیه مواضع این گروه ضربات سختی به آن‌ها وارد کند.

۶. نتیجه‌گیری

تغییرات و تحولات منطقه‌ای، راهبرد سنتی امنیتی عربستان سعودی را دستخوش تغییر کرده است. این پژوهش با بهره‌گیری از نظریه واقع‌گرایی تهاجمی، جایگاه جنگ‌های نیابتی در راهبرد امنیتی این کشور در منطقه خاورمیانه را مورد بررسی قرار داده است. فرضیه اصلی این است که عربستان سعودی با توسل به جنگ‌های نیابتی، به دنبال حفظ توازن قوا و کسب برتری منطقه‌ای در برابر ایران بوده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پس از روی کار آمدن دولت شیعی در عراق، جنگ‌های نیابتی اهمیت ویژه‌ای در راهبرد امنیتی عربستان سعود پیدا نموده است. عوامل ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک، ژئواکونومیک و ایدئولوژیک، ریاض را به رقابت و جنگ‌های نیابتی در خاورمیانه سوق داده است. در عراق، به قدرت رسیدن شیعیان و رقابت با ایران، عربستان سعودی را بر آن داشت تا از گروه‌های نیابتی در برابر دولت عراق حمایت نماید. هدف اصلی ریاض، تغییر موازنه قوا، مقابله با گسترش نفوذ ایران در عراق و منطقه، و جلوگیری از توسعه حوزه نفوذ جمهوری اسلامی ایران بوده است. در همین راستا، عربستان سعودی با هدف سرنگونی دولت اسد و گسترش نفوذ خود در کنار مرزهای ایران، ایجاد دولت همسو، وارد بحران این کشور شد. هدف نهایی ریاض، تضعیف ایران و برتری منطقه‌ای بوده است. در یمن نیز، عربستان سعودی برای جلوگیری از نفوذ ایران و قدرت‌گیری حوثی‌ها وارد جنگ شد. این کشور بیشتر طرفدار حفظ دولت یمن بوده و در نهایت هدف اصلی، جلوگیری از شکل‌گیری هلال شیعه در اطراف خود است. در همه این موارد جنگ‌های نیابتی، ابزار اصلی عربستان سعودی برای مقابله با ایران و کسب برتری منطقه‌ای بوده است. با این حال، تاکنون هیچ یک از قدرت‌های منطقه‌ای با وجود توسل به جنگ‌های نیابتی در این منطقه به اهداف خود دست نیافته‌اند.

Reference

1. Assadi, A. (2018). Saudi Arabia's foreign policy: sources, goals and issues. *Strategic Studies Quarterly*, 20(1). (In Persian).
2. Assadi, A. (2016). The Syrian crisis and Its Impact on Actors & Regional Issues. *Strategic Studies of the Islamic World*, 13(50). (In Persian).
3. Assadi, A. (2012). Changes in the Arab world and changes in regional alliances. The website of Hebrar maser International Institute of Studies and Research, Tehran. (In Persian).
4. Ajazi, E., & Niakowi, S. (2017). Analysis of the security crisis in Yemen: causes and contexts. *International Political Research Quarterly*, 4(28). (In Persian).
5. Alipour, J.; Qitasi, S., & Darabi, M. (2019). Future research of Yemen crisis based on scenario writing. *future defense research Quarterly*, 3(8). (In Persian).
6. Babay, M., & Sha mohammadi, P. (2023). Saudi Arabia's foreign policy approach in supporting takfiri-jihadi groups (case study of the Syrian crisis). *Islamic Awakening Studies Quarterly*, 11(1). (In Persian).
7. Amini, M. (2016). The leaked emails of Hillary Clinton and the countries supporting ISIS in the Middle East. published by: BBC, Available at: <https://www.bbc.com/persian/world-37674469>.
8. Cordesman, A. (2018). Saudi Arabia is a Critical American Security Partner in the Middle East, published by: CSIS.
9. Chossudovsky, M. (2016). The Syria Proxy War against the Islamic State (ISIS) Has Reached its Climax Military Escalation. Towards a US-NATO Sponsored Ground Invasion? *Global Research*.
10. Dashti, F. (2023). Investigating the normalization process of Arab-Israeli relations (2011-2020). *Mesopotamian Political Studies Quarterly*, 2(1). (In Persian).
11. Dehghanifirouzabadi, J. (2015). Theories and metatheories in international relations. First edition, Tehran: Mokhtab Publications. (In Persian).
12. Deshyar, H.; Yousefi miani, A. Shafyi, N., & Haji mina, R. (2020). Trump foreign policy in the middle east. *Journal of Political and international research quarterly*, 42(12). (In Persian).
13. Ebrahimi, S. (2021). Saudi Arabia's balancing policy against Iran in Yemen. *Spatial Planning Scientific and Research Quarterly*, 10(1). (In Persian).
14. Eltiaminia, R.; Bagheri Dolata Badi, A., & Nikfar, J. (2017). Yemen crisis: examining the

- contexts and goals of Saudi and American foreign interventions. *Strategic Policy Research Quarterly*, 5(18). (In Persian).
15. Erdogan, A. (2021). Saudi foreign policy doctrine post-2011: The Iranian factor and balance of threat. Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampusu, Ciftehavuzlar mah. Eski Londra Asfaltı Cad. No: 167, Davutpaşa Yerleşkesi/Esenler İstanbul.
 16. Goodarzi, M. (2013). Syria and Iran: Alliance Cooperation in a Changing Regional Environment. *Ortadoğu Etutleri*, 8(2).
 17. Hamyani, M. (2016). Shifting direction in Saudi Arabia's foreign policy: From strategic balance to coalition leadership. *Foreign Policy Quarterly*, 29(1). (In Persian).
 18. Hamaty, M.; Ibrahimi, S., & Goodarzy, M. (2021). Saudi Arabia's balancing policy against Iran in Yemen. *Scientific-Research Quarterly of Space Research*, 10(1). (In Persian).
 19. Herati, M. Abadi, A., & Soleimani, R. (2016). The reflection of the new political order of Iraq on the bilateral relations between Iran and Saudi Arabia. *World Politics Quarterly*, 4(3). (In Persian).
 20. Hernansez, L., & Donnelly, S. (2020). Yemen a possible Strategic stage for the rivalry between Saudi Arabia & Iran since 2015. *Anastasie Odile Camille danset*, 9(3).
 21. Islami, M., & Bayt, J. (2018). Iran and Saudi Arabia; The design of the tension reduction model focusing on regional conflicts. *Journal of Strategic Studies of Public Policy Quarterly*, 7(20). (In Persian).
 22. Jahanara, H. (2019). Investigating the security strategies of Saudi Arabia in the Persian Gulf. *International Journal of Nations Research*, 4(37). (In Persian).
 23. Khorasani Ismaili, P.; Masoumy, M., & Ajdary, B. (2019). The extroverted balance of the new leadership board of Saudi Arabia against the Islamic republic of Iran. *International studies Journal*, 16(3). (In Persian).
 24. Kamrava, M. (2018). Hierarchy & Instability in the Middle East regional order. *international studies journal*, 4(4).
 25. Khsrawi, A. & Ahmadi, H. (2017). Autopsy of Saudi Arabia's invasion of Yemen: geopolitics. domestic crisis environment and international politics, *Politics Quarterly*, 46(4). (In Persian).
 26. Lawson, S. (2016). Theories of international relations, conflicting approaches to world politics. Translated by A. Saifi, First edition, Tehran: Mokhtab publications. (In Persian).

27. Lima, J. (2023). Saudi Arabia's Foreign Policy under MBS: decision unit change and its impacts towards Yemen and Syria. *Context International*, 3(45).
28. Moshirzadeh, H. (2019). *Evolution in Theories of International Relation*. Thirteen Edition, Tehran: Semt Publications. (In Persian).
29. Mearshimer, J. (2014). *The Tragedy of Great Power Politics*. G. Cheganzadeh, Fourth Edition, Tehran: Published by the Ministry of Foreign Affairs. (In Persian).
30. Motaqy, A. (2015). Analysis of the areas of incompatibility between Iran and Saudi Arabia based on constructivist theory. *Strategic Policy Research Quarterly*, 3(12). (In Persian).
31. Nejat, S. A. (2012). Strategic of the Islamic Republic of Iran and Saudi Arabia in the face of the Syrian Crisis. *Foreign policy*, 28(4). (In Persian).
32. Pour Ahmadi, H., & Abbasi, B. (2017). International political economy and the emergence and functioning of ISIS in the Middle East, *Political and International Approaches Quarterly*, 7(43). (In Persian).
33. Phillips, C. (2015). *Gulf Actors and the Syria Crisis*, Middle East center. London: School of Economics & political Science.
34. Pehlivan, S. (2023). Security Strategy of Saudi Arabia As a Regional power in the Unipolar System (2010-2020). *KRDENIZ Uluslararası Bilimsel Dergi*, 11(6).
35. Poladi, F. (2016). Trump's claim: Barack Obama is the founder of the extremist group ISIS, published in: *Voanews.com*, Available at: <https://ir.voanews.com/a/us-election2016-trump-isis-obama/3460623.html>.
36. Qeyasundi, F., & Tarkashwand, J. (2018). America, proxy war and Middle East security. *Islamic World Political Research Quarterly*, 7(4). (In Persian).
37. Qalkhanbaz, K., & Najafi siyar, R. (2018). The reasons and signs of Saudi Arabia's aggressive approach against the Islamic Republic of Iran. *Foreign Relations Quarterly*, 9(3). (In Persian).
38. Simber, R., & palwan Mangudoei, M. (2023). The regional cold war between Iran and Saudi Arabia in the Yemen crisis (2011-2020). *Two quarterly journals of politics and international relations*, 5(9). (In Persian).
39. Shirazy, H. (2016). Evaluating the impact of the element of competition on proxy wars between Iran and Saudi Arabia. *Islamic World Political Research Quarterly*, 5(1). (In Persian).
40. Sadudin, S. (2014). Explaining the regional position of Iran and Saudi Arabia after 2003

- based on the theory of position allocation. *Middle East Studies Quarterly*, 20(3). (In Persian).
41. Shariyari, M. (2016). Analysis of relations between the Islamic Republic of Iran and Saudi Arabia in Iraq in the form of movement theory. *Majlis and Strategic Quarterly*, 24(92). (In Persian).
 42. Saab, B. (2023). Saudi Arabia's Deterrence of options against Iran. Published by: Middle East Institute, 3(17).
 43. Sahiounie, S. (2024). Syrian-Russian Strikes in West Idlib May Mean the End of "Terrorist Group" Hayat Tahrir al-Sham. *Global Research*, October 17. 2024.
 44. Turabi, G., & Ghlami, K. (2018). Saudi Arabia's military intervention in Yemen from the perspective of ontological security. *Middle East Studies Quarterly*, 24(3). (In Persian).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

COPYRIGHTS

©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

